

UOT 94

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ İŞĞAL OLUNMUŞ QUBADLI RAYONU ƏRAZİSİNDƏ ERMƏNİ VANDALİZMİ

MƏMMƏDOV NAZİM RƏHBƏR oğlu

AMEA A.A.Bakıxanov adına Tarix İnstitutu, «Qarabağ tarixi» şöbəsi, t.e.d., b.e.i.

Mamedov-n@yahoo.com

Açar sözlər: Azərbaycan, Qubadlı, Qarabağ, münaqişə, aqressiv siyasət, erməni terrorçuluğu, soyqırımı, işğal, kütləvi qırğınlar, Ermənistan, vandalizm

Təqdim olunan məqalənin başlıca məqsədini Ermənistanın hərbi müdaxiləsi ilə Azərbaycan Respublikasının işğal olunmuş Qubadlı rayonu və sərhəd ərazilərində, azərbaycanlılara məxsus maddi-mədəniyyət abidələrinin dağıdılması, məhv edilməsi və mənimsənilməsi faktları, hərbi müdaxilə nəticəsində Qubadlı rayonunun təbiətinə, onun ekologiyasına, iqtisadiyyatına vurulmuş ziyanın hərtərəfli və konkret tədqiqi təşkil edir.

Azərbaycanın Qarabağ bölgəsinin çox zəngin, mürəkkəb, ziddiyyətli, həm də əhəmiyyətli, qürurlu tarixinin öyrənilməsi, təhlili və mənimsənilməsi xüsusi tədqiqat obyektinə olmaqla yanaşı, çox böyük əhəmiyyətə malikdir.

Qeyd edək ki, Qubadlı rayonu Ermənistanla 120 km məsafədə həmsərhəddir. Bilavasitə, Ermənistan ərazisindən Qubadlı rayonunun sərhəddə yerləşən kəndlərinə təcavüz edilir, kəndlər atəşə tutulurdu. [3]

1993-cü il avqustun 31-də Qubadlı rayonu bütünlükdə işğal olundu. 1993-cü il sentyabrın 10-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti səlahiyyətlərini icra edən Heydər Əliyev Ermənistanın hərbi təcavüzünün genişlənməsi şəraitində ölkədə yaranmış vəziyyətlə bağlı çağırılmış xüsusi mətbuat konfransında verdiyi bəyanatda Qubadlı rayonunun işğalı ilə bağlı bildirmişdi: “Son vaxtlar Azərbaycan Respublikasının müvafiq orqanlarının Dağlıq Qarabağda hakim qüvvələrlə bilavasitə görüşləri olmuşdur. Atəşin dayandırılması haqqında bu görüşlər əsasında saziş əldə edilmişdir. Bu, avqustun 31-də olmuşdur. Amma bundan sonra Azərbaycanın Qubadlı rayonu Ermənistan silahlı birləşmələri tərəfindən tutulmuş və tamamilə işğal edilmişdir... O torpaqlar əməksevər insanların qeyrət, bərəkət ünvanı idi. Qubadlılar Qarabağa, Laçına, Kəlbəcərə Ermənistanla gələn yolun üstündə möhtəşəm qala kimi dayanmışdılar. Qubadlının işğalından da bərk sarsıldım”. [13, s.131] Təəssüf hissi ilə qeyd etmək lazımdır ki, Füzuli, Cəbrayıl və Qubadlı rayonlarının işğalından sonra BMT TŞ-nin 1993-cü il oktyabrın 14-də qəbul etdiyi növbəti 874 nömrəli qətnaməsi erməni silahlı qüvvələrinin işğal olunmuş rayonların ərazisindən çıxarılmasını tələb etməsinə baxmayaraq, onun icrası bu günə kimi kağız üzərində qalır. [9]

İşğala qədər Qubadlı rayonunun 30 minə qədər əhalisi var idi. Qubadlı uğrunda gedən döyüşlərdə 54 nəfər şəhid olub. Rayonun müdafiəsi uğrunda döyüşlərdə yerli milis şöbəsinin 12 nəfər əməkdaşı şəhid olmuş, 7 nəfər yaralanmış, 3 nəfər əlil olmuşdu. Ümumilikdə, Qarabağ müharibəsində Qubadlının 238 sakini şəhid, 190 əlil olub. [9] Qaçaq Nəbinin qəhrəmanlıq ənənələrini davam etdirən igid döyüşçülərimiz Əliyər Əliyev, Kazımağa Kərimov, Aqıl Məmmədov, Vasili Əliyev, Kərəm Mirzəyev, Bəylər Ağayev, Aslan Atakişiyev, Ələkbər Əliyev, Səfa Axundov şəhidlik zirvəsinə qalxaraq göstərdikləri şücaətə görə Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanı adına layiq görülmüşlər. Həmyerlimiz Azərbaycan Respublikasının Milli Qəhrəmanı Fəxrəddin Cəbrayıl bu gün Vətənə sədaqətlə xidmət edən, qürur və iftixar duyduğumuz qəhrəmanlarımızdandır. [20] Ermənistan Silahlı Birləşmələri Qubadlı rayonunda bir

şəhəri, 93 kəndi, 205 mədəni-məişət obyektini, 12 tarixi abidəni yandırır və talan etdilər. Qubadlının işğalı zamanı 5 mindən çox nadir eksponat saxlanılan Qubadlı Tarix-Diyarşünaslıq Muzeyi də talan edilmişdir. IV əsrə aid “Gavur dərəsi”ndəki ibadətqah, V əsrə aid “Qalalı” və “Göyqala” abidələri, XIV əsrdə tikilmiş “Dəmirçilər” türbəsi, Hacı Bədəl körpüsü, Laləzar körpüsü, eləcə də Əyin, Yusifbəyli, Seytas, Qarağaclı, Xocamsaxlı kəndlərindəki digər tarixi abidələr hazırda işğal altındadır. [10]

Qubadlı rayonunun işğal altında olan əraziləri öz təbii ehtiyatlarına, iqlim-torpaq şəraitinə və iqtisadi potensialına görə Azərbaycan iqtisadiyyatında mühüm əhəmiyyəti var idi. Rayonun ərazilərdə fəaliyyət göstərən 17 sənaye müəssisəsi respublika iqtisadiyyatında mühüm yer tuturdu. Burada yeyinti, yüngül, tikinti materialları sənaye sahələri üzrə müəssisələr daha çox inkişaf etmişdi. [10]

Bəhs olunan dövrdə təkcə bir ildə Qubadlı rayonunda 6,7 min ton taxıl, 2,9 min ton üzüm, 55 ton kartof, 0,6 min ton ət, 3,3 min ton süd, 14,4 min ton barama istehsal olunurdu. [2]

Ermənistan qoşunları Qubadlı rayonunda 84 kitabxanayı, 44 klub, 12 mədəniyyət evini, 1 muzeyi, 7 məscidi, 2 uşaq musiqi məktəbini, 40 tarixi abidəni işğal etmiş və dağıtmışdır. [19]

Zəngin coğrafi şəraitə, mülayim iqlimə, münbit torpağa malik Qubadlının faydalı qazıntılarını ermənilər açıq şəkildə talan edirlər. Belə ki, Qubadlı rayon ərazisindən axan Bərgüşad və Həkəri çaylarındakı zəngin balıq növləri ermənilər tərəfindən talan olunur. Əksər hallarda balıqların kütləvi şəkildə kimyəvi maddələrlə qırılmasına yol verilir. Qeyd etmək lazımdır ki, Həkəri çayının suyundan içmək və suvarma məqsədləri ilə istifadə olunur. Qiymətli forel, kütüm və s. balıqlar bu çayda kürü tökürlər. [6]

Qubadlı rayonunda 600-dan çox mineral maddələrlə zəngin, soyuq, şəfəli suyu olan təbii bulaqlar vardır. Bundan başqa, 46 km uzunluğunda içməli su kəmərləri, Hal, Mahruzlu, Məmər və Xanlıq kəndlərində subartezian içməli su quyuları da var idi.

Qubadlı rayonu ərazisində ehtiyatları 6247 min kub m. olan və mişar daşı istehsalı üçün yararlı, istismara cəlb edilmiş Hacılı tuf yatağı, kərpic istehsalına yararlı Xanlıqkənd (ehtiyatları 990 min kub m.) gil yatağı, ehtiyatları 1,1 min ton olan Eyvazlı bəzək-əlvan daşlar yatağı, istismar ehtiyatları 84 min kub m/gün olan Qubadlı yeraltı şirin su yatağı vardır. [7]

Rayonda 1965-ci ildən Hacılı tuf yatağı bazasına mişar daşı istehsalı üzrə karxana fəaliyyət göstərmişdir, həmin daşlardan tikinti və abadlıq işlərində geniş istifadə olunurdu və rayonun tələbatı ödənilirdi. Qubadlı şəhərində isə 1983-cü ildən yerli materiallarla işləyən mərmər sexi fəaliyyət göstərirdi. Sexdə üzlük və abidə daşları istehsal olunurdu. Sexdə Muradxanlı, Başarat və Armudlu kəndlərinin açıq sahələrində əlan mərmər daşlarından istifadə edilirdi. [8] İndi bu sex və yataqlardan ermənilər gəlir mənbəyi kimi sərbəst şəkildə istifadə edirlər. Erməni əsarətində olan bu faydalı qazıntı yataqları qəddarlıqla istismar olunmaqla böyük dağıntıya məruz qalmışdır.

Qubadlı qəsəbəsinin ərazisində diametri 80 sm, hündürlüyü 35 m, yaşı 160 il olan 2 ədəd şərqi çınarı, diametri 150 sm, hündürlüyü 20 m, yaşı 300 il olan 2 ədəd şərqi çınarı, Gödəklər kəndində diametri 80 sm, hündürlüyü 8 m, yaşı 150 il olan 1 ədəd saqqız ağacı, Xanlıq kəndində diametri 800 sm, hündürlüyü 40 m, yaşı 1600 il olan 3 ədəd şərqi çınarı, Zılanlı kəndində Daşlı adlanan yerdə diametri 150 sm, hündürlüyü 35 m, yaşı 300 il olan 1 ədəd şərqi çınarı pasportlaşdırılaraq dövlət qeydiyyatına alınmış təbiət abidəsi kimi qorunurdu. [9]

Muradxanlı kəndində “Qalalı” mağarası və Əliquluuşağı kəndində “Bulaq” abidə kompleksi də ən qədim təbiət abidələrindən hesab olunurdu. Qubadlı şəhərində, Mahmudlu, Qayalı, Məlik Əhmədli, Ləpəxeyranlı, Abdalanlı, Xıdırlı, Balahəsənli, Armudluq və Qədili kəndləri ətrafındakı təbii qayalar heykəlləşmiş cəngavər insanlara bənzəyirdi.

Qubadlı rayonunun Poladlı kəndinin qarşısındakı “Kəmər qaya”, “Alşaqaya” və onların ətrafındakı əhəng daşlardan düzülüşü sədd, “Pir-şirin” bulaq qaya kompleksi, “Abdalanlı” dərəsindəki “Dəmcü bulaq” ən gözəl təbiət guşələri idi. Başarat kəndi ərazisindəki “Topağac” təbiət mənzərəsi əfsanəvi cənnəti xatırladırdı. [10]

Qubadlı rayon Dövlət Təbiət Yasaqlığı 1969-cu ilin iyulunda Qubadlı və Laçın rayonlarının

ərazisində yaradılmış, idarəetmə və maliyyə cəhətdən Bəstiçay Dövlət Təbiət Qoruğuna tabedir. Yasaqlıq Qubadlı rayonunun şimal və Laçın rayonunun cənub hissəsində dağ-bozqır sahələrini əhatə edir. Bu yasaqlığın yaradılmasında məqsəd həmin ərazilərin heyvanat aləmini qorumaqdan ibarət idi. Qubadlı yasaqlığının sahəsi 20 min hektardan ibarət olmuşdur. [11]

Ərazinin ekoloji amilləri burada heyvan və quşların normal məskunlaşmasına tam şərait yaratmışdı. Yasaqlıqda 110 çöl donuzu, 25 qonur ayı, 25 canavar, 310 çaqqal, 320 tülkü, 45 cüyür, 430 dovşan, 75 porsuq kimi heyvanlar vardı. Quşlardan ən çox kəklik (560) yayılmış, həmçinin qırqovul, turac və bildirçin də bu yerlərin daimi sakinləri idi. [12] Hazırda erməni işğalı altında olan bu yasaqlıq vəhşicəsinə istismar olunmaqdadır. [22]

1998-ci ildə ağır həyat tərzindən bezib Rusiya Federasiyasının Tatarıstan Respublikasına qaçan Ararat adlı bir Ermənistan vətəndaşı “Qubadlı Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarəsinin rəisi” Çərkəz Məmmədovla söhbət əsnasında bildirmişdir ki, işğaldan sonra bir neçə dəfə Qubadlı və Laçın rayonlarında olmuş, ağır maşınlarla yük daşımışdır. Onun dediyinə görə evlər yandırılıb, meşələr qırılaraq odun və inşaat materialları kimi istifadə olunur. Qubadlı ərazisində iki böyük tikinti materialı bazarı təşkil ediləndir ki, oradan İran vətəndaşlarına ev, meşə materialları və digər təbii sərvətlər satılır. [12]

Qubadlı rayonunun Həməzəli kənd sakini Əlzamin Qaraşovun Qubadlı Regional Ekologiya və Təbii Sərvətlər İdarəsinə verdiyi 05.10.2002-ci il tarixli məlumatında bildirilir ki, o, 1993-cü ilin avqust ayının 31-dən 1994-cü ilin oktyabr ayına kimi Ermənistanda əsirlikdə olmuş və əsirliyi Xankəndində keçmişdir. Ağdam və Füzuli rayonlarında işlədilərək həmin ərazilərdə ermənilərin meşələri qırdığını, ov heyvanlarını vəhşicəsinə ovladıklarını, üzlük və mişar daşlarını yığıb apardıqlarının şahidi olmuşdur. [1]

Əsirlikdə olmuş 74 yaşlı Tələt Əliyev də ermənilərin təkə əhalinin var-dövlətini deyil, bütün təbii sərvətlərini yığıb apardıqlarını bildirmiş, Qubadlı rayonu meşələrində olan qoz, qırmızı palıd, vələs, cökə ağaclarını doğrayıb yanacaq və mebel üçün apardıqlarını, Ermənistandan çirkab sularının Qanqışlaq çayı vasitəsilə Bərgüşad çayına axıtdıqlarının, çay balıqlarının kütləvi qırğına səbəb olan elektrik və dinamitdən daim istifadə etdiklərinin şahidi olmuşdur. Seytas kəndi və onun ətrafında olan iri gövdəli meyvə ağaclarının, tut bağlarının doğranıldığını gözü ilə görmüşdür.

Qubadlı rayonunda aparılmış çəkiliş zamanı da Hal və Məmər kəndlərindəki həyətəyən sahələrdə doğranmış çoxillik ağacların kütükləri görünür, həmin ərazilərdə törədilmiş yanğınların qalıqları aydın seçilir. Kəndlərdə yaşayışdan və iri diametrlili çoxillik ağaclardan əsər-ələmət yoxdur. [11]

Qədim tarixi keçmişə malik olan Qubadlı rayonu zəngin quruluşlu abidələrə malikdir. Qubadlının qədim hissəsində Son Tunc-Erkən Dəmir dövrlərinə aid yaşayış məskənindən tapılmış arxeoloji abidələr, Əliquluuşağı kəndindəki eyni dövrə aid 2 qala, Muradxanlı kəndindəki eyni dövrə aid daha bir qala Əliquluuşağı, Balahəsənli və Zor kəndlərindəki IV əsrə aid sığınacaqlar, Mahmudlu kəndində məlum dövrə aid daha bir sığınacaq, Muradxanlı kəndində V əsrə aid Qalalı qalası, Gavur dərəsində IV əsrə aid mağara və Yazı yaylasında XIV əsrə aid Cavanşir türbəsi, Əliquluuşağı kəndində X əsrə aid Göy qala və XIX əsrə aid məzarlar, Damcılı kəndində XIII-XIV əsrlərə aid məzarlar, Gürcülər kəndində XVIII əsrə aid məzar, XIX əsrə aid Macəra ibadətqah bulaq kompleksi, eyni əsrə aid Dondarlı kəndindəki məscid, Hacıbədəl körpüsü və s. Qubadlının qədim mədəni irsinə aid nümunələri idi. [10]

Qeyd edək ki, Qubadlı Qafqaz Albaniyasının bir hissəsi olmuş, həmçinin Bəşərat, Məzrə və Yuxarı Cibihli kəndlərində Alban ibadətqahları var idi. Qubadlının arxeoloji abidələri, xüsusilə də qərribə görkəmli səkkizküncü məzarlar XII əsrə aid idi. Dəmirçilər kəndindəki XIII-XIV əsrlərə aid məzarlar da eyni görünüşlü olmuşdu. Məşhur din xadimlərindən birinə aid olan bir nömrəli məzar iki pilləli fundament üzərində qurulmuş məbəd kimi tikilmişdi. Abidənin ön hissəsi daha səthi və üfqi tir və əlaqapıdan ibarət idi. Ön hissənin küncləri piramida şəkilli damla tamamlanırdı.

Gürcülü kəndindəki XVIII əsrə aid türbə 8 küncü bina olub üzəri 16 künc dam ilə örtülmüşdü. Bina 7,84 metr hündürlükdə, qeyri bərabər enlikdə olan fəsaddan ibarət olub, əhəngdaşı

ilə tikilmişdi. Abidənin düzbucaqlı girişi çöl hissədən fərqli formalı sadə profilli alaqaçıya malik idi. Türbənin ətrafı qədim qəbiristanlıqdı. Məzarın içərisində, cənub hissədə bəzədilmiş mehrab var idi. Buradakı baş daşı yeri və giriş qapısının vəziyyəti, qəbrin qiblə istiqamətində olması, türbədəki qəbrin və ətrafdakı qəbiristanlığın müsəlmanlara aid olduğunu göstərirdi. [9]

Qubadlı rayonunun Dəmirçilər kəndi ərazisində iki qülləvarı türbə var idi. Onlardan birincisi dağ çayı Ağaçayın sağ sahilində yerləşirdi. Türbə, planda səkkizbucaqlı formada idi (bir tərəfi 1,9 m). İçəridə qapı gözü qarşısında, üzdə kiçik mehrab taxçası quraşdırılmışdı.

İkinci türbə də Arpaçayın sağ sahil yamacının yanında, Dəmirçilər və Dondarlı kəndləri arasında idi. Əlverişli yerinə görə türbə hətta uzaq yerlərdən də yaxşı görünürdü. Onun da planı səkkizbucaqlı formada idi. Bu türbələrin hər ikisi XIII-XIV əsrlərin abidələri hesab edilirdi. [8]

Dondarlı, Məmər, Mahruzlu, Dağtumas və digər kəndlərdə məscidlər, Xələc kəndində XV-XVI əsrlərə aid dini kompleks, Qayalı, Aşağı Xocamusaxlı, Boyunəkər, Dağtumas və Yusifbəyli kəndlərində məzarlar, Gavur dərəsində mağara ibadətgah (IV), Əliquluşağı kəndində Göy qala abidələri (V), Dəmirçilər kəndində iki türbə (XIV), Gürcülü kəndində türbə (XVII), Xocamusaxlı kəndində türbə (XVIII), Əliquluşağı kəndində mağara ibadətgah, Xocamusaxlı kəndində qala, Seytas kəndində Anabat və bir çox əfsanəvi abidələr (Oğlan-qız qayası, Sınıq körpü və s.) Qubadlının qədim tarixindən bəhs edirdi. [6]

Digər abidələrlə yanaşı, Qubadlı bölgəsi qalaların sayına görə fərqlənir. Onlardan biri Qalalı qəsri Əliquluşağı kəndində idi. Qalalı qəsri hər tərəfdən qayalarla əhatə olunmuşdu və Qəsre şimal tərəfdən yol var idi ki, bu yol nəhəng daşlarla qorunurdu. Siklop hörgü qaya daşlarından tikilmişdi. Bir çox tikililərin izləri qalmaqda idi və qalanın arxa hissəsinin görünüşü sübut edirdi ki, qalalar yalnız müdafiə qurğusu, yəni düşməndən müdafiə məqsədilə istifadə edilməyib, həm də yerli sakinlərin daimi yaşayış məskəni olub.

Başqa bir qala Aşağı Xocamusaxlı kəndində idi. Onun quruluş formasına görə IX-XII əsrlərə aid olduğu güman edilirdi, lakin burada Tunc və Orta əsrlər dövrünə aid çoxlu sayda saxsı qablar tapılması sübut edirdi ki, qədim dövrlərdən orta əsrlərədək bu ərazi yaşayış məskəni olmuşdur. Təpələr üzərində tikilmiş təbii istehkama bənzəyən qala şimal, cənub və qərbdən qayalarla müdafiə olunurdu. Bir qədər zəif olan cənub hissə yarım dairəvi bürcləri olan 3 qala ilə müdafiə olunurdu. Qala yerli daşlardan tikilmişdi. Qala divarlarından başqa burada sığınacağa bənzər tikilinin qalıqları da var idi. [22] Hazırda işğal altında olan rayonun xarabazara çevrildiyi müxtəlif mənbələrdən alınmış məlumatlarda öz təsdiqini tapır. Belə ki, 1993-cü ildə 2 ay 23 gün Seytas meşəsində qalmış Qubadlı rayon sakini T.Əliyev Seytas, Göyərçik, Məmmədli, Mahmudlu, Hacılı, Dəmirçilər, Dondarlı, Mirlər, Hal, Məmər, Xocahan kəndlərinin tamamilə yandırıldığını görmüşdür. [19]

Qubadlı rayonunun işğalı burada yaşayan əhaliyə böyük mənəvi zərbə vurdu. Darmadağın edilmiş ata-baba yurdları mərd Qubadlı əhalisinin əzmini qıra bilmədi. Çünki onların arxasında uzaqgörən və müdrik lider – Heydər Əliyev dayanmışdı. Ümummillik lider 7 sentyabr 1996-cı ildə Qubadlı rayon ictimaiyyəti ilə görüşü zamanı rayonun işğalını ürək yanğısı ilə xatırlamışdır: “Qubadlı rayonu, ümumiyyətlə, maldarlıq rayonu idi, amma eyni zamanda orada tütünçülüüyü inkişaf etdirdik, həm də üzüm bağları saldıq. Rayonun iqtisadiyyatı nə qədər dəyişdi. Bütün bunlar insanlara yeni evlər, yeni mülklər tikmək, yaşayış şəraitini yaxşılaşdırmaq, mədəniyyəti inkişaf etdirmək üçün gözəl şərait yaratdı... Bunlar hamısı indi əldən gedibdir və bu mülkün, bu varın sahibləri qaçqın vəziyyətində respublikanın cürbəcür bölgələrində çadırlarda yaşayırlar. Bu, sübhəsiz ki, sizi də incidir, amma bilin ki, məni də həddən artaq incidir”. [14, s.280].

Qubadlı rayonundan məcburi köçkün düşmüş əhali respublikamızın 42 şəhər və rayonunda məskunlaşmış və dövlətimiz tərəfindən hər cür şəraitlə təmin olunmuşlar. Bütün qubadlılar doğma ata-baba yurdlarına qayıdacaqlarına inanırlar. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyev çıxışlarından birində göstərmişdir: “Zəngəzur mahalında yaşayanların hamısı azərbaycanlı idi. Ona görə, tarixi baxımdan da bu, bizim torpağımızdır... Bugünkü Ermənistan dövləti tarixi Azərbaycan torpaqlarında yaranıbdir. Bu tarixi həqiqətdir. Biz bu tarixi yaxşı

bilirik. İrəvan xanlığında yaşayanların əksəriyyəti azərbaycanlılar idi, Zəngəzur mahalı Azərbaycandan zorla qoparılib ki, böyük türk dünyasını parçalasınlar və elə də oldu. Ancaq vaxt gələcək, bu ədalətsizliklər aradan qaldırılacaqdır. Mən şübhə etmirəm ki, biz öz ərazi bütövlüyümüzü bərpa edəcəyik”. [16, s.288]

ƏDƏBİYYAT

1. ARPİİSSA, f.62, s.24, i.1.
2. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 7.
3. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 45.
4. “Avanqard” qəzeti, 15 may 1987.
5. Qubadlı. Fotoalbom. Bakı, 1993.
6. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 45, v.4.
7. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 45, v.7-8.
8. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 45, v.9.
9. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 45, v.10.
10. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 45, v.11-13.
11. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 45, v.15.
12. ARPİİSSA, f. 62, siy.24, iş 45, v.16.
13. Əliyev H. Müstəqilliyimiz əbədidir. Çoxcildlik. I cild. Bakı, 1997, 786 s.
14. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. Çıxışlar, nitqlər, bəyanatlar, məktublar, müsahibələr. Bakı, 1998, 894 s.
15. Mehdiyev R. Azərbaycan Respublikası 1991-2001. Bakı, 2001, 612 s.
16. “Qubadlı – Qədim Azərbaycan torpağı Zəngəzurun qapısı”. / Akademik Yaqub Mahmudovun redaktorluğu ilə. Bakı, 2016, 424 s.
17. Mahmudov Y., Şükürov K. Qarabağ: Real tarix, faktlar, sənədlər. Bakı, “Təhsil”, 2007, 284s.
18. Mahmudov Y. Tarixin ən böyük və ən təhlükəli yalanı. “Azərbaycan” qəzeti. 25.01.2009.
19. Məmmədov Ə. Azərbaycan Respublikası ərazilərinin bərpası. “Azərbaycan” qəzeti. 03.04.1998.
20. Cahangir T. Vətən oğlu istəyəndə. Bakı, 1998, 108 s.
21. Qaraca B. Qubadlının işğalından 18 il ötür. “Azərbaycan” qəzeti, 28 avqust 2011-ci il.
22. <http://www.qubadli.webs.com/bizimkiler.htm>

РЕЗЮМЕ

АРМЯНСКИЙ ВАНДАЛИЗМ НА ОККУПИРОВАННЫХ ТЕРРИТОРИЯХ КУБАДЛИНСКОГО РАЙОНА АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Мамедов Н.Р.

Ключевые слова: *Азербайджан, Кубадлы, Карабах, конфликт, агрессивная политика, армянский терроризм, геноцид, оккупация, массовая резня, Армения, вандализм*

В конце 80-х годов XX века возник один из самых сложных конфликтов нашего времени - Армяно-Азербайджанский Нагорно-Карабахский конфликт. В результате, при политическом и военном содействии Российской Федерации армянскими вооруженными силами были оккупированы являющиеся неотъемлемой частью Азербайджана Нагорный Карабах и смежные с ним 7 районов. 238 кубадлинцев стали жертвами этих обстрелов и нападений. В результате оккупации около 1 миллиона мирных жителей Азербайджанской Республики стали беженцами и вынужденными переселенцами на собственной земле, ограблены и уничтожены материальные и культурные, природные богатства. Города, села превратились в руины, исторические памятники разрушены. Кубадлы в течении XX столетия неоднократно подвергавшийся армянскому вандализму до сегодняшнего времени переживает его горькие последствия.

SUMMARY
ARMENIAN VANDALISM IN THE OCCUPIED TERRITORIES TERRITORY OF THE
GUBADLY REGION OF AZERBAIJAN REPUBLIC
Mammadov N.R.

Key words: *Azerbaijan, Gubadly, Karabakh, conflict, aggressive, policy, Armenian terrorism, genocide, occupation, the massacres, Armenia, vandalizm*

At the end of the 80s of the XX century arisen one of the gross conflicts of nowadays – conflict between Armenia-Azerbaijan Mountainous Garabagh. As a result of the political and military support of the Russian Federation the integral part of Azerbaijan-Mountainous Garabagh and 7 adjacent districts were occupied by Armenian military forces. 238 Gubadly people were killed of the firing and attacks Aftermath about 1 million civilians became reaugees in their motherland, and their material, cultural and natural resources were plundered, their towns and villages were ruined and historical monuments were destroyed. Gubadly that had undergone the Armenians vandalism for several times during the XX century is still living with its bitter results.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	27.02.2020
	Son variant	25.05.2020